

קרח, למה לא היית זושא

הרב גדעון ביר

טלית שכולה תכלת ובית שכולו ספרים

השבת נקרא פרשת קורח. בתחילתה של הפרשה מתוארת הטענה של קורח, וכמה פסוקים לאחר מכן מופיעה התשובה של משה רבנו. בעיני, יש לכאורה משהו מאוד משונה בדו-שיח הזה. אני רוצה לנסות להבין את הטענה של קורח ולנסות לראות איפה משה רבנו עונה לו על הטענה.

"ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה', ומדוע תתנשאו על קהל ה'?"¹

בטענתו אומר קורח שכל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' והחלק השני הוא השאלה מדוע תתנשאו על קהל ה'. מה המשמעות של הטענות הללו? מי השילוח מסביר שהטענה של קורח היא שכולם קדושים – וכדברי רש"י שכותב שכולם שמעו בהר סיני את הקדוש ברוך הוא מדבר. הקדושה הזאת עניינה שהקדוש ברוך הוא נמצא בתוכם. אז אם כולם קדושים – כולם שווים ולא יעלה על הדעת שאחד יהיה מעל האחרים. כך כותב מי השילוח (ח"א פרשת קרח בד"ה ומדוע):

"הנה טענת קורח היתה שאין שום התנשאות בין ישראל אחד על חברו, כי בתוכם ה'. היינו שה' יתברך שוכן בתוך כולם שווה בשווה".

גם המדרש שמביא רש"י מתאר כיצד קורח שאל האם טלית שכולה תכלת צריכה ציצית, והאם בית שמלא בספרים צריך מזוזה. זאת אותה טענה שלפיה עם ישראל הוא טלית שכולה תכלת ובית שכולו ספרים, ולכן – מדוע הוא צריך הנהגה ומישהו שיהיה מעלינו. לדברי מי השילוח, זה מה שכתוב בגמרא במסכת תענית שבעתיד יעשה הקדוש ברוך הוא מחול לצדיקים: "ומחול היינו בעיגול – שאין שום אחד יותר קרוב מחברו". כלומר, שלעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא יעשה מחול לצדיקים ואז כולם יהיו שווים מבלי שיהיה מישהו אחד מעל השני.

ר' צדוק (פרי צדיק פרשת קרח א') התלמיד של מי השילוח, אומר שהמדרגה הזאת הופיעה בישראל. פעם אחת היא הופיעה בקריעת ים סוף, שבו אפילו הפשוטים בעם ישראל ראו מה שיחזקאל בן בוזי לא ראה והיתה הופעה של הקדוש ברוך הוא על כולם בשווה. היא הופיעה גם במעמד הר סיני שבו הקדוש ברוך הוא דיבר איתנו פנים בפנים, עם כולנו. המדרגה הזאת, של "כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה'", צפויה גם להופיע לעתיד לבוא.

יש מן האמת בטענה של קורח. יכול להיות שהטענה לא מדויקת והאמת היא שהוא תבע מדרגה שלא היתה נכונה לאותה עת, אלא רק בהתנוצצויות מסוימות שעם ישראל זוכה להן או לעתיד לבוא. התגובה שצריכה להיות לטענה הזאת היא ללכת לבית המדרש, ללמוד ולהבין את המדרגה שעליה הוא מדבר ומתי היא שייכת או לא שייכת, וממילא – להבין שעכשיו היא לא שייכת. זו לכאורה צריכה להיות התגובה לטענת קורח לפי מה שכתוב פה. אבל משה רבנו לא עונה לטענה הזאת אלא מתמודד עם המניע לדברי קורח. משה רבנו אומר לקורח:

"המעט מכם כי הבדיל אלוקי ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו לעבוד את עבודת משכן ה' ולעמוד לפני העדה לשרתם. ויקרב אותך ואת כל אחיך בני לוי איתך ובקשתם גם כהונה"².

משה רבנו לא עונה לטענה של קורח אלא אומר לקורח שבטענתו הוא עושה את האגו, את הגאווה ואת רצון השליטה שלו, במילים יפות ובמדרגות גבוהות וחלולות. משה רבנו אומר לקורח שמה שמניע אותו הוא "ובקשתם גם כהונה". הדבר שבגללו קורח מדבר על מדרגות גבוהות אינה התפיסה שלפיה כל העדה כולם קדושים, אלא "ובקשתם גם כהונה".

מילים יפות ללא כיסוי

אני חושב שהדו-שיח הזה הוא לימוד מאוד גדול. בדור הזה אנחנו שומעים כל הזמן דברים כאלה. אתה מרגיש שאנשים מדברים אידיאלים מאוד גבוהים ומילים יפות, ובאמצעותן הם תוקפים את המציאות העכשווית, אבל אם אתה קצת ממשש, אתה יכול להרגיש שזו רק עטיפה יפה. מה שמניע את המילים הגבוהות והיפות אלה מידות נמוכות ודברים קטנים ושפלים. כמו אצל קורח שמה שהוא דורש זו גאווה. יש כאן אמירה עמוקה שלפיה כשמישהו בא עם מילים יפות אבל מה שמניע אותו זו נמיכות – אתה לא יכול בכלל לבוא ולדון על המילים הגבוהות ועל המדרגה הגבוהה שעליה הוא דיבר. אתה צריך לדבר על מה שמניע אותו.

צריך לקחת את זה גם לכיוון השני: צריך שתהיה הפרדה בין המדבר לבין מה שהוא אומר. מצד אחד – זה שהוא אומר מילים יפות זה לא מעלה אותו מהמקום הנמוך שבו הוא נמצא, אבל מצד שני אסור לבטל לחלוטין את התביעה בגלל המדבר. לפעמים המדרגה

¹ במדבר טז, ג.

² במדבר טז, ט.

שעליה הם מדברים יש בה מן האמת. היא אולי לא שייכת בזמן הנתון הנוכחי, אבל לא צריך לבוא ולבטל אותה בגלל שמי שאומר אותה – עושה זאת ממניע נמוך.

משה רבנו עושה כאן הפרדה בין המניע של קורח שהוא האגו והגאוה שבאים לידי ביטוי במילים "ובקשתם גם כהונה", לבין מה שהוא אומר. ממילא, אפשר לטפל בכל דבר בנפרד: אתה יכול לטפל בקורח ולשים לו מראה מול הפנים שלו ולטפל באופן אחר בתלונה עצמה.

האם קורח היה מודע לחוסר הכנות של עצמו?

כאשר קורח אמר "כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה'" – האם הוא ידע בתוך תוכו שמה שהוא בעצם רוצה זה "ובקשתם גם כהונה"? האם הוא ידע שהוא מוכר סיפורים יפים אבל מה שבאמת מעניין אותו זה הכבוד שלו והשלטון, והקנאה שלו? אני לא יודע לענות על זה. מה שכן ברור לי הוא שאנחנו – כל אחד ואחד וגם אני – הרבה פעמים לא יודעים לענות את התשובה על השאלה הזאת.

הרבה פעמים אנחנו מספרים לעצמנו סיפור מסוים ותובעים תביעות מסוימות, עושים מעשים ופעולות בחיים ומספרים לעצמנו סיפור עם המון אידיאלים, סיפור ערכי שמסביר למה אנחנו עושים את מה שאנחנו עושים, כשבעצם מה שמתרחש הוא משהו אחר לגמרי. זה שיח שאנחנו כל הזמן פוגשים אותו באנושות. יש פער בין מה שמניע אותנו לבין מה שאנחנו מספרים לאחרים ולעצמנו על ההצדקה של הפעולות שלנו. לדעתי זו עבודה פנימית עמוקה מאוד הכרחית – לעשות עבודה של כנות. לעבוד על כך שהאדם לא רק ידבר את מה שהוא חושב, אלא שיחשוב ויספר לעצמו באמת את מה שמתרחש בתוכו. גם אם מדובר בדברים נמוכים ובחסרונות – לדעת אותם.

דרכי החסידות ורזין דרזין

בחסידות יש המון סיפורים, בפרט בחסידות פשיסחא ואחר כך בקוצק, על עבודה מאוד גדולה ומשמעותית על האמת. לא רק אמת במובן של לא לשקר, אלא גם במובן של כנות. להיות במקום שבו אתה כן עם מה שקורה בתוכך, ולא מנסה לספר לאחרים ובעיקר לא לעצמך סיפור אחר על מה שמתרחש בתוכך.

מסופר על ר' יצחק מוורקא, שהיה בפשיסחא ביחד עם הרבי מקוצק, שבסעודת פורים הוא הדיע לכולם שהוא רוצה ללמד אותם את דרכי החסידות. כל החסידים התאספו סביבו ואז אמר להם ר' יצחק מוורקא: "מי שהולך ומענה את עצמו בדבר אחד הוא הולך מהכל. והיא רזין דרזין". ר' יצחק מוורקא אומר שדרכי החסידות הן שכשאתם משקר לעצמו אפילו בדבר אחד ומספר לעצמו סיפור לא אמיתי על מה שמתרחש בתוכו – הוא מאבד את עצמו מהכל, וזה סוד הסודות. המדרגה הזאת שבה אדם לא מסוגל לעמוד מול המראה ולהיות מודע למה שבאמת מתרחש בקרבו – גם אם זו נמיכות וגם אם אלה מידות לא טובות שהאדם מתבייש בהן. לדבריו, מי שלא עושה את זה – מאבד את עצמו מהכל.

יש עליו גם סיפור אחר שלפיו לבית המדרש שלו נכנס יהודי שהתנגד אליו ודיבר בגנותו של ר' יצחק מוורקא. החסידים רצו להרוג את אותו אדם ור' יצחק מוורקא שמע את ההמולה וקרא לאותו אדם לחדרו. כשנכנס, שאל אותו ר' יצחק מדוע הוא מדבר כך לפני החסידים, והוסיף שחוק מזה, אם הוא רוצה להגיד עליו דברים רעים – שיגיד את החסרונות האמיתיים, והתחיל לפרט בפניו את כל חסרונותיו.

יש כאן עמדה לכך שהוא מודע לחסרונות, ולא מנסה לעגל אותם ולעטוף אותם בסיפור יפה. אני חושב שהנקודה הזאת קשה שבעתיים דווקא בתוך חברה של אנשים שיש להם שאיפות ושרוצים להתקדם. דווקא כשאנחנו מתחנכים לערכים ורוצים להגיע לדברים גבוהים – קשה לנו להיות כנים. כשלאדם לא אכפת מכולם, הרבה פעמים אין לו בעיה להיות כן משום שהוא לא עומד מול מטרה מסוימת שהוא מעוניין להגיע אליה. כשאתם רוצה להגיע למדרגות גבוהות, חיינו אותו לזה והוא פוגש אנשים עם מדרגות גבוהות, דווקא במקום הזה שבו יש שאיפות טובות וגבוהות – הרבה יותר מאתגר להיות כן ואמיתי. דווקא במקומות האלה אתה רוצה לספר לעצמך שאתה באותו מקום של השאיפות הגבוהות, כי אתה רוצה להיות שם.

אדם צריך להחזיק בשני הקצוות: מצד אחד לא לאבד את השאיפות שלך, אבל יחד עם זה – לא לאבד את הכנות שלך. לדעת בדיוק איפה אתה נמצא.

שלוש התשובות שניתנו לר' חיים מצאנז

יש סיפור על ר' חיים מצאנז שעמד פעם ליד החלון, ועבר ברחוב לידו יהודי. הוא קרא ליהודי ושאל אותו: 'אם היית הולך עכשיו ברחוב ומוצא ארנק מלא בדינרי זהב – היית משיב אותו לבעליו או לא?' אותו אדם השיב: 'בוודאי שהייתי מחזיר את הארנק. יש מצוות השבת אבידה'. השיב לו ר' חיים מצאנז: 'אתה שוטה. לך ממני'.

אחר כך עבר עוד אדם וגם אותו שאל ר' חיים מצאנז את אותה שאלה. האיש השני השיב: 'אני הייתי לוקח את הארנק לעצמי'. השיב לו ר' חיים מצאנז: 'אתה רשע מרושע. לך ממני'. אחר כך עבר שם אדם שלישי וגם לו קרא ר' חיים מצאנז ושאל אותו את

אותה שאלה. האיש השלישי השיב: 'מאיפה אני יודע? אני לא יודע באיזו מדרגה אהיה באותו זמן. ברור שאני רוצה להשיב לבעליו, אבל אני לא יודע אם יצר הרע יתקוף אותי או לא ואם אצטרך בדיוק באותו זמן כסף לעצמי. אני יכול להתפלל שיהיה לי כוח להשיב את הארנק לבעליו'. על כך ענה לו ר' חיים מצאנז: 'אמרת דברי אמת'.

זה לא שאנחנו באים ומקדשים את המדרגות הנמוכות שלנו. אנחנו מדברים על אדם שהעמדות הרוחניות שלו ברורות לו, אבל יחד עם זה הוא לא משקר. הוא נמצא במידה של אמת ושל כנות ביחס לעצמו. על כך אומר ר' יצחק מוורקא שזה דרכי החסידות. זה רזין דרזין. זו הדרך שבה היהדי יכול ללכת ולהתקדם בעבודת השם.

כנות של בני החבורה בישיבה

אני חושב שאם הדברים נכונים לאדם פרטי, כשנמצאים בחבורה ובישיבה – הערך של הכנות הוא פי כמה וכמה יותר גדול. מצב שבו יש כנות בחבורה של לומדי תורה שעובדים את השם ויש יכולת של כל אחד לספר לשני את השאיפות שלו אבל יחד עם זה הוא לא נמצא במקום שבו הוא מתבייש מהחבר ומרגיש שהוא צריך להסתיר משהו אלא בעמדה של כנות. הוא יכול להיות בביטחון מול החבר שלו, שעל אף שהוא שואף למדרגות גבוהות ועל אף שמדברים בחברותא שלהם על שאיפות ומדרגות גבוהות בעבודת השם, הוא עדיין יכול לספר את החסרונות ואת הקשיים, את המקומות שבהם הוא רחוק מהשאיפות של עצמו, והחבר שומע ומכיל את זה.

העוצמה של חברה שבה עובדים את הקדוש ברוך הוא ביחד, אבל לא עובדים מתוך התניה שלפיה כשכולנו רצים קדימה ומדברים רק מדרגות גבוהות אנחנו עובדים את הקדוש ברוך הוא ביחד, אלא עובדים את הקדוש ברוך הוא ביחד בדרך של כנות. בדרך שבה לכל אחד יש אמון וביטחון בשני. האמון מכיל גם את הקושי ואת החיסרון של השני. אני חושב שבדרך הזו ניתן להגיע למדרגות שהן לעילא ולעילא.

אלה דרכי החסידות בשלמות – לא רק כשאדם נמצא שם לבדו, אלא מצליחים להיות במקום הזה כחבורה. מכילים אחד את השני כחבורה בכנות הדדית ואמון הדדי. אני חושב שנפלא להיות בחבורה כזאת.

מי שרודף אחרי מה שלא שלו – מאבד גם את מה ששלו

ראינו אצל קורח את חוסר הכנות ואת השקר. השלב השני של חוסר הכנות של קורח הוא בכך שהוא מבקש משהו שלא שייך אליו. זה מתחיל בחוסר כנות ובכך שהוא לא מוכן להסתכל במראה ולהודות שהוא בעצם מבקש שלטון וכוח, ועל גבי זה הוא מבקש מדרגה דברים שלא שייכים אליו. כך כתוב בזוהר (קורח קעו):

"ויקח קורח. מאי ויקח? נסיב עיטא בישא לגרמיה (נשא עצה רעה לעצמו) כל דרדף בתר דיליה איהו עריק מקמיה. ולא עוד, אלא מה דאית ביה – אתאביד מיניה. קורח רדיף בתר דלא דידיה. דידיה אבד ואחרא לא רווח".

כל מי שרודף אחרי משהו שלא שייך לו – הדבר שלא שייך לו בורח ממנו כמובן, וגם מה שכן שייך לו – אבד ממנו בסופו של דבר. גם קורח איבד את מה ששלו ואת מה שרדף אחריו לא הצליח להשיג.

זה ההמשך של אותה נקודה: כשאדם נמצא בחוסר כנות עם עצמו, באופן טבעי הוא מבקש דברים שלא שייכים לו. בין אם מדובר בדברים נמוכים ממנו, או גבוהים ממנו. כשיש חוסר כנות ושקר שאדם חי בתוך עצמו הוא ממילא מבקש דברים שלא שייכים לעצמו. הוא בכלל לא יודע להבדיל בין מה ששייך לו ומה שלא שייך לו. הוא מסתנור ומתמכר למדרגות של אחרים ורוצה אותן, כי אין לו את הכנות. הכנות היא השלב הראשון שבו אדם מחובר לחסרונות שלו וליתרונות שלו.

כשאדם נמצא במקום של הכנות – הוא יכול להרגיש מה שייך לו ומה לא שייך לו. מכיוון שבקורח לא היתה הכנות הזאת, הוא ביקש את מה שלא שייך לו. כולם מכירים את המימרא של ר' זושא שאמר שכשהוא יגיע לעולם הבא הוא לא מפחד שישאלו אותו למה לא היה משה רבנו או ר' עקיבא. הוא מפחד מאוד שישאלו אותו 'למה לא היית זושא'. כשיש את הכנות הזאת יחד עם השאיפות שלך – אתה יכול להגיע להיות משהו. אבל כשאין את זה – האדם נמצא כל הזמן במבטים על אחרים ובניסיונות להשיג מדרגות שלא כל כך שייכות לעצמו.

העני והיהלום – לא להיבהל מהריק

אסיים עם סיפור של ר' נחמן. אחרת זה לא נחשב שדיברתי, לא? אני חושב שהוא מוסיף פה נקודה נוספת. אני חושב שמהסיפור הזה עולה מדרגה נוספת ביכולת של אדם להגיע לעצמיות שלו (כוכבי אור סיפורים נפלאים ב):

מעשה שסיפר רבנו זכרוננו לברכה. מעשה בעני אחד שפרנס עצמו מחפירת טיט למכור. פעם אחת חפר טיט ומצא במקום שחפר אבן טוב ששוויי הון גדול מאוד ולא ידע שוויו. והלך לאומן שיאמיד אותה בשווי. וענה לו שאין בזה המדינה שיוכל לשלם בשווי וצריך ליסע ללונדון, לעיר המלוכה.

הלך ומכר כל אשר לו, והלך מבית לבית בשביל הנדבות עד אשר הספיק לו ליסע לים. רצה לעלות על הספינה ולא היו לו מעות. והלך לקפיטן והראה לו מרגלית, ולקח אותו תכף הקפיטן על הספינה בכבוד גדול, ואמר לו 'אתה בטוח גדול' ונתן לו חדר מיוחד ובכל התענוגים כאחד מן הנגידים הגדולים.

אנחנו לא יודעים מי האיש הזה – האם הוא עשיר או עני. לא היה לו כסף לעלות לספינה, אבל היה לו שכל ולכן הראה לקפיטן את האבן הטובה ובזכותה נסע במחלקה הראשונה. בשלב הזה – כל התדמית של האדם הזה היא סביב אותה אבן טובה למרות שהוא בעצם חופר טיט. כל האישיות שלו נצבעת בצבעים אחרים בזכות האבן הטובה. כל מה שמתייחסים אליו – זה לא כהתייחסות לאישיות שלו, אלא כהתייחסות לאבן הטובה שהוא מחזיק.

והחדר שלו היה לו חלון לתוך הים. והיה תמיד מתעלס ומשמח נפשו על היהלום. בפרט בזמן האכילה שעל ידי השמחה והרחבת הלב טוב לרפואה, שיתעכל המאכל בנקל. ופעם אחת ישב לאכול והיהלום היה מונח על השולחן, וישן. ובאמצע בא המשרת ולקח המפה והפירורים ולא ידע מהיהלום והשליך הכל לים.

לכאורה – כשהלך היהלום ונזרק לים הלכה גם כל האישיות של אותו נוסע באונייה. הרי כל האישיות שלו היתה סביב היהלום. הוא מכר את כל מה שיש לו ונכנס לספינה על ידי אותו יהלום.

וכשהקיץ מהשינה והבין כל זה – היה לו צער גדול. כמעט שיצא מהדעת. מה יעשה והקפיטן הוא גזלן שיהרוג אותו בעד מחיר נסיעת הספינה. על כן עשה את עצמו שמח כאילו לא ידע. דרך הקפיטן היה בכל יום לדבר איתו איזה שעות וכן בא ביום הזה, והוא עשה עצמו שמח עד שלא הכיר בו שום שינוי. ואמר לו הקפיטן: 'הלא אני יודע שאתה חכם וישר לב, ואני רוצה לקנות תבואה בלונדון. נוכל להרוויח הרבה, ואני ירא שלא יאמרו שאני גונב מאוצר המלך. לכן יהיה זה הקניין על שמך, ואני אשלם לך במיטב'. והוטב בעיניו ועשו כן. ותכף כשבאו ללונדון מת הקפיטן ונשאר אצל זה האיש והיה כפל כפליים מהשווי של היהלום.

ר' נחמן מסיים עם משהו מאוד יפה:

וסיים רבנו ז"ל שהיהלום לא היה שלו, והוא ראייה שנאבד ממנו. והתבואה היתה שלו, והראיה – שנשאר שלו. ומה שהגיע לעניין שלו הוא רק בגלל שהתחזק.

יש כאן נקודה מאוד יפה. האדם מחפש את מה ששייך לו על ידי כנות. ר' נחמן מתאר פה ציור של מציאות שבה האדם נמצא בריק מסוים. לאדם יש תדמית, ויש לו תפיסה של עצמו ותפיסה חברתית שבה תופסים אותו, ופתאום הכל מתפוגג והולך לו בבת אחת. לא חסרים מקרים שבהם כל מה שהיה לו ואיך שהוא תופס את עצמו – הכל נעלם בבת אחת. במצב כזה האדם נמצא בריק מאוד גדול. לדברי ר' נחמן, על ידי זה שהאדם מצליח להחזיק את עצמו בריק הזה, הוא זוכה למצוא את מה שכן שייך אליו.

זו עוד מדרגה חשובה. לפעמים כדי למצוא את מה ששייך לנו אנחנו צריכים לדעת להחזיק את עצמנו גם במקום של ריק. במקום שבו איבדנו את כל מה שתפסנו על עצמנו ומה שהחזיק אותנו ונתן לנו הערכה עצמית והערכה חברתית. יש עמדה של כנות ושל אמת במצב כזה של ריק שמתוכו אתה מצליח להיות באמון במשהו ששייך לך למרות שאתה לא רואה אותו, ושהוא לא נמצא איתך. האמונה הזאת והביטחון שיש משהו ששייך לי, שיש תוכן מסוים שאתה חווה מתוך הריק ושלא נמצא אצלך עכשיו ועדיין. זה הדבר שעל ידו מצליחים בסוף להגיע למקומות ששייכים אלינו.

שנזכה לכנות ולחברה של כנות – כל אחד לפי מה ששייך אליו.

מידי שבוע ביום שני מתקיימת בביהמ"ד של "ישיבת הגולן" שיחה כללית, העוסקת בתורת המידות ובנפש האדם, חיזוק בלימוד תורה ועבודת ה'. להבדיל משיעורי האמונה העוסקים בעיונים מהותיים וכלליים מתורת מרן הרב וכתבי ראשונים, שיחה זו הינה בעלת גוון מוסרי, ועניינה בהדרכת רוחניות, הנגזרות מן המבט האמוני, ושופכות אור על דרכו הרוחנית של בן תורה בדורנו.

עריכה: איציק וולף | תמלול: אורי שטרית, ינון שפיצר | אינטרנט: משה פרנקל ונווה גולדפישר | צילום: משה פרנקל